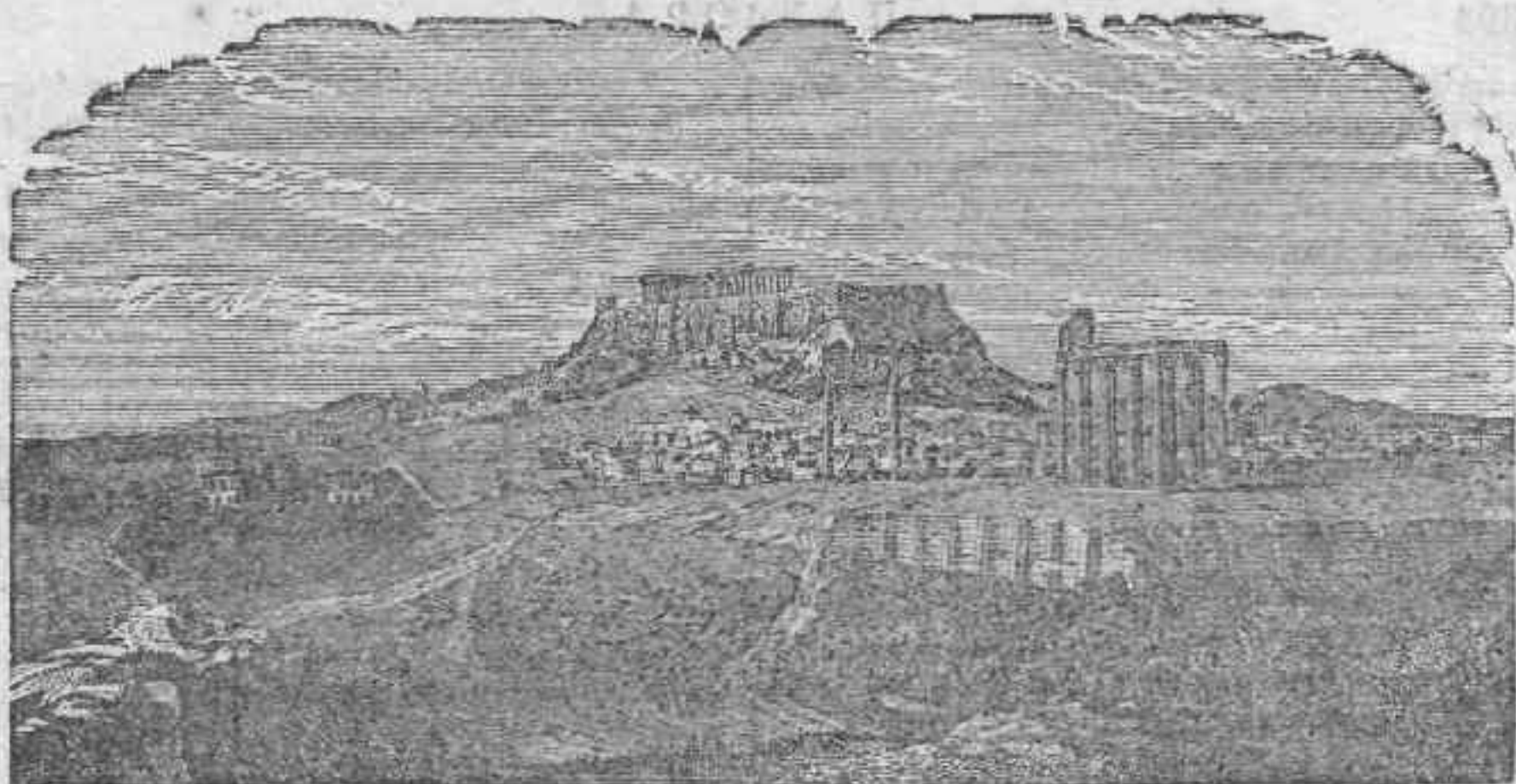

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1858.

ΤΟΜΟΣ Θ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 209.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΙΘΑΚΗΣ,

Ἀγγλιστὶ μὲν συγγραφεὶσα ὑπὸ τοῦ Σρ Γεωργίου Φ. Βέν
I. T. M. F. Ἀποστόλου τῆς ἐν Ὀξωνίᾳ Ἀκαδημίας
καὶ Γραμματικῆς τοῦ Ἀρματοῦ τῆς Ἑπτανήσου, ἐξε-
λημισθεῖσα δὲ κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐν ἔτει 1854 τρι-
την ἔκδοσιν ὑπὸ Π. Β. Α.

—•••••

— Ἐνθα μικάρων
νῆσων ὠκεανίδες
αὖραι περιπνύουσιν.
Ἡνδ. Β'. 70.

Δὲν ὑπάρχει τόπος ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἡ ἐπι-
ρροή τῶν κλασικῶν ἀναμνήσεων νὰ ᾖται τόσον ζῶσα
ἢ καθαρὰ, ὅσον ἐν τῇ νήσῳ Ἰθάκῃ. Ὁ μικρὸς αὗτος
βράχος ἀπεσφύρηται εἰς τὸ σκότος εὐθύς μετὰ τὴν ἐ-
ποχὴν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μυθολογικοῦ ἥρωος καὶ
τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, καὶ οὕτω διέμεινε σχεδὸν ἐπὶ
τριαχίλια ἔτη. Κατὰ διαφορὰν πολλῶν ἄλλων πε-
ριοχῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι χωρῶν, δὲν ὀφείλει τὸ
ὁποῖον διεγείρει ἐνδιάφορον εἰς νεωτέρας διακρίσεις
ἢ εἰς τὰς ἐραμιλλοὺς ἀναμνήσεις τῆς νέας ἱστορίας,
ὥστε τὸ ὄνομα τῆς Ἰθάκῃς σπανίως ἀπαντᾷται εἰς
τὰς σελίδας τῶν συγγραφέων τῶν ἱστορικῶν χρόνων,
εἰ μὴ καθ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ
φήμην. Τῶντι ἐν ἔτει 1504 ἦτο σχεδόν, εἰ μὴ ὅ-
λως, ἀκατοίκητος, ἐρημωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐκδρομῶν
τῶν πειρατῶν, καὶ διαρκούσης τῆς θυέλλης τῶν
πολέμων, μετέπιπτεν ἐν ἀλλὰξ ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν 80 στάδια.

εἰς τῶν χριστιανῶν τὴν ἐξουσίαν· μαρτυρία δὲ εἰ-
σέτι διασώζεται τῶν ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Κυβερνή-
σεως χορηγηθέντων προνομίων εἰς τοὺς ἐκ τῶν γει-
τόνων νήσων καὶ ἐκ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος μετανα-
στάντας, ὑφ' ὧν ἐκ νέου ὤκισθη. Ὡς ἐκ τούτου πᾶ-
σαι αἱ ἀναμνήσεις ἡμῶν συγκεντρῶνται ἐνταῦθα
περὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν· οἱ λόφοι, οἱ βράχοι, αἱ
κρήναι, τὰ ἐλαιόδενδρα πνέουσιν αὖραν τινὰ τοῦ Ὀ-
μήρου καὶ τῆς Ὀδυσσεύς, ὥστε μεταφερόμεθα διὰ
μῖας, ἐπάκεινα ἑκατὸν γενεῶν, εἰς τὴν λαμπροτέραν
ἐποχὴν τῶν ἱπποτικῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων καὶ
τῶν Ἑλληνικῶν ἀσμάτων.

Ὡς πλεῖστα ἄλλα ὀνόματα τῆς κλασικῆς γεω-
γραφίας, τὸ τῆς Ἰθάκῃς παρήχθη ἐκ τινος ἐπωνύμου
ἥρωος Ἰθάκου (1) καλουμένου, περὶ οὗ μνημονεύει
ὁ Ὅμηρος (2). Ἡ καταμέτρησις τῆς νήσου, οἷαν
παρέχει αὐτὴν ὁ Στράβων (3), ὡς πολλαὶ ἄλλαι
τῶν καταμετρήσεων τῶν, πολὺ ἀπέχει τῆς ἀλη-
θείας· καὶ τὸ μὲν μείζον μήκος αὐτῆς εἶναι πραγ-
ματικῶς ἀπ' ἀρχοῦ πρὸς μεσημβρίαν δεκαεπτὰ πε-
ρίπου μιλίων, τὸ δὲ πλάτος δὲν ἐκτείνεται ὑπὲρ
τὰ τέσσαρα. Δύναται τῶντι νὰ θεωρηθῇ ὡς μία μό-
νη στενὴ ἀκρόρεια βράχου ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐξέχου-
σα πανταχοῦ δι' ἀποτόμων λόφων, ὧν ἡ κορυφή εἶ-
ναι τὸ Ἄνω γῆ καλούμενον ὄρος, ὅπερ ἐρίσταται
τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς τοῦ μεγάλου λιμένος. Καὶ

(1) Ὁρ. Εἰσαγ. ἐν Ἑνδ. Β. 632.

(2) Ὀδ. Σ, 207.

(3) Στράβ. I, 2. Ὁρίζει τὴν περιφέρειαν αὐτῆς μόνον εἰς

ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ὑψηλότερον ὅρος τῆς νήσου, ταυτίζεται ἐπομένως πρὸς τὸ *Neritos agria saxis* τοῦ Οὐίργιλίου (1), καὶ τὸ *Neriton εἰνοσίφυλλον* τοῦ Ὀμήρου (2). μαλονότι τὸ ἐπ' αὐτοῦ εἰνοσίφυλλον δάσος ἤδη ἐξηρανίσθη. Διὰ τοῦτο ἡ βροχὴ καὶ ἡ δρόσος δὲν εἶναι τοσοῦτον συχνὰ σήμερον ἐνταῦθα ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ποταμοῦ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀφθονεῖ πλέον βαλανοράγων συῶν, οὓς νέμονται θεσπίελοι συβῶται διώδοχοι τοῦ Εὐμαχίου. Καθ' ὅλα τὰ ἄλλα αἱ περιγραφαὶ τοῦ Ὀμήρου εἶναι εἰσέτι ἀκριβεστάται ἐν Ἰθάκῃ, ὡς πανταχοῦ, καταδεικνύουσιν αὐτὸν μέγαν πατέρα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας οὐχ ἥτιον ἢ τῆς ποιήσεως.

Οἱ στίχοι αὐτοῦ παρέχουσιν ἐντελὴ ζωγραφίαν τῆς νήσου, οἱ σήμερον φαίνεται.

Ἐν δ' Ἰθάκῃ αὐτ' ἄρ' ὁρῶμαι εὐρέες οὔτε τι λιμῶν

Αἰγίλοτος καὶ μάλλον ἐπήρατος ἱπποδότοις.

Οὐ γάρ τις νήσων ἱππῆλατος οὐδ' εὐλείμων

Δι' ἣ ἀλλ' ἐκκλίσσεται. Ἰθάκῃ δέ τε καὶ περὶ

[πασέων (3).

Ἡ γενικὴ ὄψις τῆς νήσου εἶναι τραχεῖα καὶ ἀγονος· μάλιστα δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὑπάρχουσι 300 πόδες ἡμᾶλῆς γῆς κατὰ συνέχειαν ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ, ὅπερ ἐπιβεβαιῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ῥηθὲν, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγάπα τὴν πατρίδα του οὐχ ὅτι εἰρήσα ἀλλ' ὅτι ἰθία (4). Οὐχ ἥτιον ἡ θία καθίσταται ἐκπληκτικὴ ὑπὸ τῆς ἀποτόμου καὶ διακοσμημένης περιγραφῆς (outline) τῶν ὄρεων καὶ κρημνῶν ἐξ ὧν σχηματίζονται πολλοὶ μικροὶ λιμένες καὶ ὄρμοι, οἱ πάροδοι λιμένες τῆς Ὀδυσσεΐας (5). Ἐχει ἕως ἡ Ἰθάκῃ σκηνὴς ἀφροτέρου χαρακτήρος εἰς τὰ καλλιεργημένα ἀποκλίματα τῶν ὄρεων καὶ εἰς τὰς πρὸς τὴν θάλασσαν διανοιγομένας στενὰς φάργγας, ἐνθα τὰ μὲν ὕδατα περικοσμοῦνται ὑπὸ πυκνοφύλλων δασῶν ἐλαίων, προτεκκλέων καὶ ἀμυγδαλέων, τὰ δὲ περὶ αὐτὰ καλύπτουσιν ἄμπελοι ἢ ἀειθαλεῖς θάμνοι μύρτων, κυπαρίσσιων, κομάρων, μαστιχοφόρων δένδρων, βοδοδάφνης καὶ ὅλα τὰ ἀρωματικὰ βότανα τῆς ἀνατολῆς. Μικραὶ δὲ μεταξὺ τῶν βράχων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διαλάμπουσι χλοερὰ πεδιάδες ὑπὸ μυρίων ἀγραμμῶν ἀνθέων φαιδρῶς διαπαικλόμεναι.

Τὸ κλίμα τῆς Ἰθάκης εἶναι πολὺ ὑγιεινόν, καὶ οἱ ἐγκατανοικοι οἰκίζονται διὰ τὴν μακροβιότητά αὐτῶν. Ὅθεν, οὐχὶ ἀπὸ κενοδόξου πατριωτισμοῦ λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς περὶ τῆς γενεθλίου αὐτοῦ γῆς·

(1) Αἰνείδης ΣΤ'. 274.

(2) Νηετῆς δ' Ἰθάκην εὐδείλῳ· ἐν δ' ὅρος αὐτῇ Νηετον εἰνοσίφυλλον ἀρεπρεπές. Ὀδυσ. Ι, 24.

(3) Ὀδυσ. Δ, 603. Πρβ. καὶ Ὀδυσ. Ν, 282.

Ἦτοι μὲν τραχεῖα καὶ οὐχ ἱππῆλατος ἔστιν, κτλ.

(4) Non quia larga sed quia sua. Πρβ. Ἀριστ. Περὶ Β'. γ'. Πρὸς τὴν ἀμύθητον ὅσον διαφέρει τὸ νομίζεσθαι ἰθίον τι.

(5) Ὀδυσ. Ν, 193.

Τρηχεῖ' ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὗτοι ἔγωγε
Ἦς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι (1).

Ὁ δὲ πληθυσμὸς αὐτῆς συμποσῶται ὅλος εἰς 13 περίπου χιλιάδας κατοίκων. Εἶναι δὲ οὗτοι ἐν γένει χρηστοὶ καὶ καλῆς διαγωγῆς. Ἐπ' ἀληθείας ὀλίγαι κοινότητες ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι τοσοῦτον ἀπληγόμεναι ἐγκλημάτων καὶ πενίας. Τὰ μέγιστα φιλόπονοι κατὰ τὰ γῆν καὶ θάλασσαν, καλλιεργοῦσι δι' ἐπιμόνου βιομηχανίας τὸ λεπτόν καὶ ἐλλειπές ἄκρος τῆς νήσου των, συντηροῦντες ταυτοχρόνως καὶ σημαντικὸν μέρος τῶσον τῆς ἀκτοπλοικῆς ναυτιλίας τῆς Ἑλλάδος ὅσον τοῦ γενικοῦ ἐμπορίου τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου. Ἐκάστη σχεδὸν οἰκογένεια νέμεται μικρὰν ἑκτασιν γῆς ἰδιοκτητοῦ, καὶ ἔχει μερίδα τινὰ εἰς ἐν ἡ πλείονα τῶν μεγάλων καὶ ἀξιολόγων πλοίων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὸν λιμένα των ἐνθα ἀδιακόπως ναυπηγοῦνται καὶ ἀποπλέουσιν. Ἐάν δὲ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν γειτόνων νήσων Κερκλληνίας καὶ Ζακύνθου, μόνον δώδεκα τριήρεις συνεισέφερεν ἐκ μέρους τοῦ εἰς τὴν κατὰ τῆς Τρωάδος ἐστρατείας (2), πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Ἰθάκῃ οὐδένα ἔχει λόγον νὰ θρασυήσῃ τὴν ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων περὶ τὰ ναυτικά παρκαμῆναι τῆς.

Ὁ αἰετῆρας Κόμης Γούλφορδ, ἰδρυτὴς καὶ πρῶτος Πρόεδρος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, διανοεῖτο, ἐάν ἀνυπέρβλητοι δυσκολίαι δὲν ἐμπόδιζον τὴν πορείαν του, νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὴν ἐν Ἰθάκῃ. Καὶ βεβαίως ἡ ὑγιεινὴ θέσις, ἡ τερπνὴ φύσις, καὶ ἡ τελεία ἀποχώρησις τῆς νήσου ταύτης ἀφαίνοντο ὑπισχνόμεναι μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐάν ἐκλέγετο ὡς ἐδῶ τῆς ἰθιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐκεῖ μεταξὺ ὄρεων καὶ βράχων καθιερωμένων ὑπὸ μυρίων ἀναμνήσεων, ἐν μέσῳ δασῶν καὶ κήπων, οὓς ἤθελεν ὁ Πλάτων προτιμῆσαι τῆς Ἀκαδημίας, ὁ φιλομαθὴς ἤθελεν εὐφραίνεσθαι, κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως, εἰς τὰς θελατικὰς ὀνειροπλήσεις τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας, πρὸς τὰς ὁποίας ἡ θερινὴ γαλήνη τοῦ Ἑλληνικοῦ στερεώματος φαίνεται ἔχουσα φυσικὴν καὶ σύμφυτον ἀρμονίαν.

(1) Ὀδυσ. Ι, 27. Οἱ ἀμέως προηγούμενοι στίχοι, καὶ ἐπόμενοι εἰς τὴν Ἰθάκην ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀναφερόμενοι, πολλὰς παρίσχον δυσκολίας εἰς ὅλους τοὺς σχολιαστὰς εἰς ἀρχαίους εἰς νεωτέρους.

Αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανοπερτάτη εἰν ὅλη καίτοι

Πρὸς ἱερὸν· τ' αἰ δὲ ἀνιθεῖ πρὸς τῷ τ' ἡλίῳ τε.

Ὁρ. Νηεγ. Πρβ. καὶ Ὀδυσ. Κ, 496. Ὁ Σπράδων (I. 2.) αἰρεῖται τὸ χωρὶν τοῦτο καὶ ἵσως ἡ ἐξηγήσις του εἶναι ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἱκανοποιητικὴ. Ὑποθίται ὅτι διὰ τοῦ ἐπιθέτου χθαμαλὴ ὁ ποιητὴς θέλει νὰ ἐκφράσῃ πόσον ἡ Ἰθάκῃ καίτοι κατὰ τὸν θεὸν, ὡς ἦτο, τῶν γειτόνων ὄρειων τῆς Κερκλληνίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἐν ἣ διὰ τοῦ πανοπερτάτη θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ συμπλέγματος ὅπερ σχηματίζουσιν αἱ νῆσοι Ζακύνθος, Κερκλληνία καὶ αἱ Ἐχινάδες.

(2) Ἰλιάδ. Β' 634, 637.

Υπάρχει ὁμοίως ἐν Ἰθάκῃ καλὸν σχολεῖον δευτε-
ρεύον συντηρούμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ
παραδίδονται ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ, τὰ Μαθηματικά,
ἡ Ἱστορία, ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἱταλικὴ καὶ ἡ Ἀγγλι-
κὴ. Προκαταρκτικὰ σχολεῖα ὡσαύτως καθιδρύθησαν
εἰς τὰ κυριώτερα χωρία. Οἱ πλείστοι τῶν χωρικῶν
κατέχουσι τὰ στοιχεῖα τοῦλάχιστον τῆς καλῆς ἐκ-
παιδεύσεως, καὶ μὲ ὀληντὴν φιλοφροσύνην καὶ εὐ-
θυμίαν συνενοῦσιν οὐ μικρὸν μέρος τῆς συνήθους ἐ-
τοιμότητος καὶ ἀγχινοίας τῶν κατωτέρων τάξεων
τῆς Ἑλλάδος. Αἱ δὲ ἀνώτεροι ὁμοιάζουσι τὰς τῶν
γειτόνων νήσων. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἀνα-
κεφαλαιοῦται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦστρατηγῶ Σίρ Καρό-
λου Νάπιερ (1) ὅστις γινώσκει αὐτὸν κατὰ βάθος.
χρηματίζας ἐπὶ πολλὰ ἔτη Τοποτηρητὴς τοῦ Ἀρ-
μοστοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ ὅστις συχνάκις ἔγραφε
πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι παλαιούς φίλους του, ἐν ᾧ
προσέθετον εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Αὐτοκρατορίαν τὰς
κραταῖας ἐκείνας ἐπαρχίας τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ,
τὰς ὅπαιας ἄλλοτε ἐκυρίευσεν Ἑλληνικὸς στρατός
ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
« Αἱ εὐπορώτεραι τάξεις, λέγει, εἶναι ζωηραί καὶ
« εὐάρεστοι κατὰ τὴν συμπεριφορὰν των καὶ μα-
« ταξὺ τῶν ἀνδρῶν πολλοὶ εἶναι καλῶς πεπαιδευ-
« μένοι· αἱ δὲ γυναῖκες ἔχουσι καὶ ὠραιότητα καὶ
« εὐφυΐαν· ἀλλ' ἡ ἀνατροφή των εἶναι γενικῶς ἡ-
« μελημένη. Οἱ πτωχοὶ εἶναι οὐχ ἥττον τῶν ἄλ-
« λων μεσημερινῶν λαῶν βιομήχανοι, ἐκτακτοὶ δὲ
« βαθμῶς νοσηροσύνης χαρακτηρίζει ὅλας τὰς τάξεις.
« Πνεῦμα ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων διακρίνει τοὺς
« τολμηροὺς κατοίκους τῶν ὀρέων τῆς Κεφαλληνίας
« καὶ Ἰθάκης· εἶναι δὲ πλήρεις εὐθυμίας καὶ ζωη-
« ρότητος, καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἰρλανδοὺς ὁμοιότης
« αὐτῶν εἶναι ἐκπληκτικὴ καθ' ὅλα, πλὴν τῆς γη-
« φαιότητος· διότι πίνοντες ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἀ-
« ρθάνους ὑπὸ τῶν ὀρέων αὐτῶν πραραγομένου πνευ-
« ματώδους οἴνου, ὁμοίως σπανίως ὑποκύπτουσιν εἰς
« τὴν μέθην, ἥτις ὅλως ἀγνωστοεῖναι μεταξὺ τῶν
« πλουσίων. Τοιοῦτος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ,
« μεθ' οὗ διήλθον τὰ ὠραιότερα ἔτη τῆς ζωῆς μου ».

Μεταξὺ τῶν Ἰθακησίων, ὡς ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλ-
λάδος, ὁ περιηγητὴς θέλει ἐν γένει παρατηρήσει τὰ
εἶδη τοῦ Ἑλληνικοῦ προσώπου τὰ τόσον συνήθη
εἰς τὰ ἀρχαία ἀγάλματα καὶ νομίσματα. Βεβαίως,
οἱ νέοι Ἕλληνες εἶναι ὑπὸ πολλὰς ὁψεις, καὶ φυσι-
κῶς καὶ νοητικῶς, οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι τῶν
προγόνων αὐτῶν, καὶ ποιοῦσιν ἐκπληκτικὴν ἐξαιρέ-
σιν τῆς ἀρχῆς, ἣν περιέχει ἡ ὠραία παρατήρησις
τοῦ Δάντου περὶ τῆς σπανίας μεταδόσεως τῶν ἀν-
θρωπίνων ιδιοτήτων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν·

Rade volte risurge per li rami

L'umana probitate ; e questo vuole

Quei che la dà, perchè da Lui si chiami (2).

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι τὸ μᾶλλον διακρι-

τικὸν σημεῖον τοῦ χαρακτῆρος τῶν νέων Ἑλλήνων
εἶναι ἡ ἐνθουσιώδης αὐτῶν ἀφοσίωσις εἰς τὴν Ἑθνι-
κὴν αὐτῶν Ἑκκλησίαν. Τὸ αἶσθημα τοῦτο ὁμοιάζει
τὸ τῶν Ἰσπανῶν ἐν τῷ μεσαιῶνι, καὶ, ὡς παρ' αὐ-
τοῖς, στηρίζεται ἐπὶ πολιτικῆς οὐχ ἥττον ἢ θρη-
σκευτικῆς ἀρχῆς· καθ' ὅσον οἱ Ἕλληνες, ὡς οἱ Ἰ-
σπανοί, ὀφείλουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς
αὐτῶν θρησκείας τὴν διατήρησιν καὶ τῆς γλώσσης
καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν, ἅτινα ἄλλως ἤθελον ἀ-
πορροφήσει οἱ Μωαμεθανοὶ κατακτηταί. Εἰς τὴν
Ἑκκλησίαν αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῆς, ὑπὸ
τὴν σκέπην τῆς θείας Προνοίας, οἱ Ἕλληνες ὀφεί-
λουσι πραγματικῶς τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν καθὰ δια-
κεκριμένου λαοῦ, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς
Αὐτοκρατορίας ἐν ἔτει 1453 μέχρι τῆς ῥήξεως τῆς
Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1821. Διατετυπωμέ-
νος κατὰ τὴν αὐστηρὸν τύπον τὸν μορρωθέντα ἐκ
τῆς ἀμοιβεσθικομένης πίστεως καὶ τῆς ἐχθρικῆς
εἰσδρομῆς, ἐν μέσῳ τοῦ πικροῦ καταδιωγμοῦ τῶν
Ὀθωμανῶν ἀπ' ἐνός, καὶ τῶν ἔτι πικροτέρων ὁρίων
τῶν Ἀτίνων ἀπ' ἑτέρου, ὁ Ἑλληνικὸς κληρὸς ἀν-
δρείως περιέβαλε τὴν ὀχρὰν καὶ ἐτοιμώδεστον
λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ του, ἀπὸ
τῆς ἐπισήμου ἐκείνης νυκτὸς, ἥτις προηγήθη τῆς
τελευταίας ἐρρόδου τῶν Τούρκων, ὅτε ὁ τελευταῖος
τῶν Καϊσάρων (1) εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγ-
γορίας, τῆς μετ' οὗ πολλὰς ὥρας μεταβληθείσης
εἰς τζαμεῖον, καὶ ἐκεῖ εὐσεβῶς μετέλαθεν, ἐν δά-
κρυσι καὶ προσευχαίς, τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μέ-
χρι τῆς ἀξιωματημονεύτου ἐκείνης ἀγῆς (2) καθ' ἣν ὁ
φιλοθνήσκων Πατριὸν Ἐπίσκοπος Γερμανός, ὁ Με-
ταβίαις τῆς Ἑλλάδος, ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ σταυ-
ροῦ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν μέσῳ
ἀμαιοδαίων περιπτύξεων καὶ τῶν χαρμωδῶν ἐκρω-
νήσεων, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες ἐτησίως ἐορτάζουσι τὴν
τοῦ Σωτῆρος Ἀνάστασιν, ἐκραζεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς
ὁμογενεῖς του κατὰ τῶν ὁμῶν ἐχθρῶν τῆς φυλῆς
καὶ τῆς θρησκείας των, τῶν λεηλατούντων τὴν ἰδι-
οκτησίαν αὐτῶν, τῶν ἀτιμαζόντων τὰς συζύγους
καὶ θυγατέρας των, ἤγειρεν αὐτούς, ἐνὶ λόγῳ, ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος, ὑπὲρ παντός ὅ,τι ἡγάπων ἐν
τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἠλπίζον ἐν τῷ μέλλοντι.

Οὐδεμία τῶν ἐν Ἰθάκῃ Ἑκκλησιῶν εἶναι ἀξιο-
παρατήρητος δι' ἀρχιτεκτονικὴν λαμπρότητα ἢ πο-
λύτιμον εὐτρεπισμὸν. Ἀλλὰ πολυάριθμα εἶναι τὰ
παρεκκλήσια εἰς ταύτην οὐχ ἥττον ἢ εἰς τὰς πλε-
σίον νήσους καὶ ἐπ' ἀληθείας εἰς τὰ πλείστα μέρη
τῆς Ἑλλάδος. Συνεχῶς δὲ περιστοιχίζονται ὑπὸ
μικρῶν δασῶν πολυετῶν φυτῶν ἐνθουσιζόντων τοὺς
φρηγὰς τοῦ ναοῦ τῆς Δωδώνης. Δάση τοιούτων δέν-
δρων πολλὰ ὑπάρχουσι κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα,
καὶ ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν ἱδρύται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

(1) Ὁρ. Γκόρδωνος Κεφ. 68. Ἡ Πλωπὴ τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως ἐγένετο τῇ 29 Μαΐου τοῦ 1453.

(2) Τῆς 6 Ἀπριλίου 1821. Ὁρ. Γκόρδωνος Ἱστορίαν
τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Α'. 2.

(1) Ὁρ. Νάπιερ Αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι.

(2) Καθαγτίριον Ζ, 124.

Ἐκκλησία, συνεχῶς ἀποδομημένη κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν πρώτων χριστιανῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐθνικοῦ νοοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν χειμῶνα, ἡ ἐξοχὴ πολὺ ζωογονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀειθαλοῦς τῶν δασῶν τούτων, κατὰ δὲ τὸ θέρος, αἱ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑπόσκειαι καὶ ψυχράι κρήναι εἶναι πολὺ εὐάρεστοι διὸ καὶ συγνάζουσι τοὺς τόπους τούτους πρὸς διασκεδᾶσιν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ χωρίων κατὰ τὰς ἐπετείας ἐορτῆς τῶν ἐπωνύμων ἁγίων· καὶ πιθανῶς πολλὰ τῶν τότε τελουμένων, ἐκτός τοῦ πυρρυχίου χοροῦ, διασωθήσων κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν χρόνων. Μεταξὺ τῶν ἀγροίκων ἀρχαίων λαῶν, πρὶν ἢ ἐγερθῶσι χειρὸς ἀμνηστὶ νοοί, εὐγενές τι δένδρον ἐνέπνευε θρησκευτικὴν σέβας, καὶ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν Θεότητα (1). Καὶ θάμνοι ἀκολούθως ἐρυτεύοντο ὡς δείγματα ἱερῶν τόπων. α Οὕτως, ὁ Ἀβραάμ ἠ ἐρύτευεν ἀρουρὴν ἐπὶ τῷ ὄρει τοῦ ὄρκου, καὶ ἐπακέκλετο ἐκεῖ τὸ ὄνομα Κυρίου, Θεὸς αἰώνιος (2). Τοιαῦται εἶναι ἐπίσης αἱ ἱερὰ δροῖς τῶν Δρυϊδῶν τοιαῦται αἱ Ἰγυράϊσαι ἢ ἱερὰ δένδρα, ὑπὸ τὰ ὁ ποῖα ἐκάθισαν οἱ θεοποιθέντες δίδωκεν κριταὶ τῶν Νορδηγίων καὶ τοιαῦτα ἐπίσης ἡ περίφημος δρὺς τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Γουερνίκης, « Religione patrum longos servata per annos », ὑπὸ τοὺς εἰρηγεθεῖς κλώνους τῆς ὁποίας, βρυώδεις ἐνεκα τῆς ἡλικίας καὶ ἀποπερυσισμένους εἰς τὰ ἄκρα διὰ τὴν ἀρχαιότητα, συνήθως νὰ κἀθιῶνται οἱ τῶν Βάσκων Γερουσιασταὶ ἐν συμβουλίᾳ (3). Ἡ δὲ σύζευξις τῆς θρησκείας καὶ τῶν δένδρων καὶ δασῶν πολὺ ἐπέζησεν εἰς τὴν ἔγερσιν ναῶν καὶ ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἰδίως συνέβη ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα ἕκαστος ἰδιοκτῆτης θεωρεῖ καθήκον τοῦ νὰ ἐγείρῃ τόπον λατρείας ἐπὶ τῆς ἰδίας γῆς, ὅσω καὶ ἂν ᾖ καὶ περιορισμένη. Τὰ μικρὰ καὶ κομψὰ ταῦτα προσκυνητήρια, κεκρυμμένα ὑπὸ πυκνῶν πίνων καὶ ἐλκιῶν, στεφανοῦντα τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτέρων λόφων, ἢ ἀνκραινόμενα ἐν τῷ στυμνίῳ σπυλαίου τινός κατὰ τοὺς ὁρεινοὺς τόπους, συγνάκις πλεττανοῦσι τὴν ὁρκαίν μας καθὼς ἔχοντα ἐκ τῆς χηρέσεως βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐκ τοῦ πλουτοῦ καὶ ζωηροῦ χρωματισμοῦ, ὃν ἐνικα τῆς ἀρχαιότητος περιβάλλεται τὸ ψυχρὸν μάρμαρον, γραφικώτατον χαρκετῆρα. Εὐρίσκων αὐτὰ ἐνθα ἡ φύσις εἶναι μᾶλλον ἀγρία καὶ καταπληκτικὴ, ἢ δύναντο τις σχεδὸν νὰ φαντασθῇ, ὅτι μέγας τις ἄ

γιος ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις, πορευόμενος προσκυνητῆς ἐπὶ τὴν ὠραίαν ταύτην γῆν, καὶ θεωρῶν κατὰ πόσον, ἡ ἐρχομότης αὐτῆς καταγγέλλει τὴν δόξαν τοῦ ποιητοῦ τῆς, ἡγείρεν ἐφ' ἐκείτης περιωπῆς τῆς τερπνῆς χώρας ἡσυχαστήριον πρὸς εὐγνώμονα καὶ εὐσεβῆ αὐτοῦ λατρείαν. Καὶ τὴν σήμερον οὐχ' ἦτον εἶναι σιωπηλοὶ μάρτυρες τῆς ἀπλοϊκῆς εὐσεβείας τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν, θεωρούντων ἱερὸν αὐτῶν καθήκον νὰ διχτηρῶσι τὴν ἀργυρὰν κανδήλαν ἀκοίμητου ἐνόπιον τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ μολονότι μεγάλη ἐνίοτε εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς πλησιεστέρως κώμης ἀπόστασις, εὐρίσκεται τις οὐδέποτε παραλείπων νὰ ἀπέρχηται εἰς τὸν ἱερὸν τόπον πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ καιομένου ἐλαίου. Οὐδὲν τόσον συγκινητικόν, ὅσον, περιφερόμενος εἰς τὰς πλεον ἀγρίας καὶ κατεστημένους ἐξοχὰς, ν' ἀπαντᾷ τις αἰρνιδίως τὰς μονήρεις ταύτας ἐκκλησίας, καὶ νὰ εὐρίσκῃ τὸν λύχνον λάμποντα σταθερῶς ἐν αὐταῖς, ὡς εἰ ἄγγελός τις διερχόμενος, εἶχεν ἀνάψει αὐτὸν διὰ τὴν μυστικὴν αὐτοῦ λατρείαν.

Εἰς τέσσαρα διαμερίσματα διαιρεῖται ἡ Ἰθάκη, Βαθὺ, Ἀετὸν, Ἀρωγῆν καὶ Ἐξωγῆν ἐπονομαζόμενα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ μεσημβρινῇ, τὸ δὲ ἑσχάτον ἐν τῇ ἀρκτικῇ ἄκρᾳ τῆς νήσου, ἔχουσιν ἑκάτερον εὐφορον παιδιᾶν· ἀλλὰ τὰ πατρῷα ὄρη τῶν δύο διαμέσεων δὲν ἐπιτρέπουσιν, εἰμὴ μικρὰν καλλιέργειαν. Κύριον ἀντικείμενον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἰθάκης εἶναι ἡ σταφίς, ἣν παράγουσιν ἡ τε Ζάκυνθος καὶ Κεφαλληνία, καὶ ὅλα τὰ ἀρκτικά παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ Κορίνθου μέχρι Πατρῶν. « Καθημερινῶς παρικαλιῶμεν τὸν Θεόν, » εἶπεν Ἰόνιος κυρία πρὸς τὸν συγγραφεὴ τῆς παρούσης διατριβῆς, « νὰ διατηρήσωσιν οἱ Ἀγγελοὶ τὴν κλίμασιν των πρὸς τὰ πλουμποῦδιγγ, διότι ἄλλως ἢ ἢ θέλομεν ἐπ' ἀληθείας ἀφανισθῆ. » Ἐξάγεται προσαίτι μικρὸν ποσὸν ἐλαίου καὶ αἵνου, καὶ οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ κλητέρος τῶν Ἰονίων νήσιων. Ἀν συνήθως δὲ νὰ ἀναιμηνύωσιν εἰς αὐτὸν ῥαπίναν, ὡς γίνεται ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι σήμερον ὡς ἄλλοτε (1), εἰ οὐ, κατὰ Πλούταρχον (2), καὶ ἡ εἰς τὸν Διόνυσον ἀφιέρωσις τοῦ ἐκ πίτυος στέμματος δι' οὗ ὁ θῆρτος αὐτοῦ ἐτυλίσσεται. Καὶ ὁ μὲν κερὸς οἶνος, ὅταν ἐπιμελῶς κατασκευασθῇ, καὶ ᾖ καὶ ἀρκετὰ πεπιλακωμένος, ὑπερέχει τοῦ κλητέρου τῆς Μικράλης, καὶ σχεδὸν προτεγγίζει εἰς τὸν τῆς Μαδέρας· ὁ δὲ αἶθος εἶναι πολύφορος, καὶ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν γεῦσιν μεσάζει τρόπον τινὰ μεταξὺ Πέρσου καὶ Κιλικίας. Τὰ δημητριακὰ προϊόντα μόνον ἐπικρατοῦσιν εἰς τὴν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνάλωσιν, καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο πρᾶγεται διὰ πολλὰς καὶ ἐπιπίνου καλλιέργειας. Ἀλλ' οἱ ἐγκατοικοὶ δύνανται νὰ ἀνὰ πληρωσῶσιν ἑωθεν τὸ ἐλλεῖπον, ἐν μέρει μὲν διὰ τοῦ ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῆς σταφίδος κέρδους, πολλῶν δὲ

(1) Π. Ἰν. Φ. σ. Ἰστορ. ΒΒ. 4.

(2) Γένεα. ΚΑ', 33. Ὁ α ἄνα τις Ἰσοῦδ ΚΑ 26 καὶ πολ. ἀριθμὸς ἄλλα χωρὶ τῆς Γρατῆς καὶ τῆς Εὐκῆς Ἰστρίας καὶ πινύριος.

(3) Ὁ α Φ. ρ. δ. Ἰσπανία σελ. 939 (ἀ ἐκδ σελ). Ο Γ. ἔλ. εἰσεγγόντας ἀφ' οὗ ἀναρτίσαν ψευδῆ ἀνὰ ἐλευθερίας, καὶ πραγματικῶς τὴν λαμπρότην ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ἀπέκλεψαν τὴν δρὺν τῶν ἐλε. ὁρων Βάσκων, ὡς ἂν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀρχαίων ἐν ἔτει 1334 (Ὁ α Μ. ρ. ἀνα ἸΣΤ, 3.), ὑπὸ τὴν σεπτὴν σελὴν τῆς ὁποίας ὁ Φερδινάνδους καὶ ἡ Ἐλισάβετ δημοσαν ἐν ἔτει 1476 νὰ διατηρήσωσι τὰς ἐγγωρίους τῶν Βάσκων ἐλευθερίας. fueros, ὅπερ ὁ ἔχοντος αὐτῶν Κάρολος ὁ Ε' ἀνινώσε τῷ 1500.

(1) Τὸ μῦθος τοῦτο συνέβαινον, ὡς λέγουσιν, εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ῥυστοῦ καὶ προεῖτα παρίσχεον εἰς αὐτὸ ἱερὰ καὶ ἰδιότηας. Πλίν. ΚΓ.

(2) Σμπέο. Β, 3, 4.

μᾶλλον διὰ τῆς περὶ τὴν ναυτιλίαν δραστηριότητος αὐτῶν, ἥτις ἀποτελεῖ τὸσον ἀξιοσημείωτον χαρακτηριστικὸν τοῦ μικροῦ τούτου λαοῦ.

Ἡ θέσις τῆς νέας πρωτεύουσας τῆς Ἰθάκης διεγείρει σχεδὸν πάντοτε θαυμασμὸν. Τὸ Βαθὺ περιέχει 2,500 κατοίκους περίπου, καὶ ἐκτείνεται διὰ τινος στενῆς γραμμῆς λευκῶν οἰκῶν περὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν, τοῦ ἡμικυκλοειδοῦς λιμένος Βαθέος, ἐξ οὗ καὶ ἐπονομάζεται (1). Μεγάλα πλοῖα δύνανται νὰ προσορμισθῶσιν ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ παρὰ τὰς οἰκίας τῶν ιδιοκτητῶν αὐτῶν (2). Τὸ δὲ κάλλος τῆς σκηνῆς αὐξάνεται ἐκ τινος ἐν μέσῳ τοῦ λιμένος νησιδίου, οἰκοδομημασιν ἐστεμμένον, καὶ ἐκ διαφόρων μεμονωμένων οἰκῶν διεσπαρμένων εἰς τὰ ἄνωθεν τῆς πόλεως ἀνυψούμενα ὄρη, καὶ περικυκλωμένων ὑπὸ δένδρων καὶ περιβολίων. Οὐδὲ θέλω ποτὲ λησμονῆσαι ὥραίαν τινὰ ἐσπέραν ἐλληνικοῦ ἔαρος, ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδον τὴν θελκτικὴν ἐκείνην σκηνήν. Ὁ ἥλιος μόλις εἶχε δύσει ὑπὸ τῶν ἀκρωρείων τοῦ Νηρίτου, καὶ ἡ πανσέληνος ἀνατέλλουσαι ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀκαρνανίας, συνέτεινε τὸ βραχὺ δειλινὸν τῶν μεσημβρινῶν τόπων διὰ πλημμυρίζοντος ἀργυροῦ ἀκτινοβολισμοῦ. Οἱ λόφοι, τὰ δένδρα, αἱ οἰκίαι καὶ τὰ ὕδατα περιηγάζοντο ὡς ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, ἐν ᾧ ὁ αἶθρ διαλάμπων ἐκ τῶν περιπτραμένων λαμπυρίδων, εὐωδίαζεν ἀφ' ὧν ἀπὸ τῶν ἡνθισμένων πορτοκαλλέων.

Τὸ Βαθὺ φαίνεται παραδόξως πῶς ἀποκεχωρισμένον ἐνεκα τῶν πανταχόθεν ἐρισταμένων ὀρέων. Δὲν ἔχει τὴν θέαν τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης, διότι ὁ μικρὸς κόλπος ἐφ' οὗ ἐγείρεται, εἶναι μία εἰσοχὴ τοῦ εὐρέος καὶ βαθέος λιμένος, ὅστις διακλαδόμενος εἰς πορθμοὺς καὶ ὄρους προστατευμένους ὑπὸ ὑψηλῶν λόφων καὶ προεχόντων ὀρέων, καὶ διατρέχων τῶν τινὰ τὴν καρδίαν τῆς νήσου, διαιρεῖ αὐτὴν εἰς δύο μέρη σχεδὸν ἴσα, διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ συναπτόμενα. Κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ μεγάλου τούτου κόλπου ἐπιχώριος παράδοσις ἐνδεικνύει ἐν τινι μικρῷ ὄρει τὸν λιμένα τοῦ Φόρκυος (3), καὶ ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἐπὶ τοῦ ἐρισταμένου ὄρους τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν, ἐν ᾧ κοιμώμενον κατέθεσεν τὸν Ὀδυσσεὺς οἱ Φαίηκες (4). Ἡ μόνη εἰς τὸ ἄντρον τοῦτο εἰσοδος εἶναι στενὴ τις ὁπὴ πρὸς τὸ ἀρктоδυτικὸν μέρος, δι' ἧς ἀμυδρὴν φῶς δύναται νὰ εἰσέλθῃ. Πρὸς δὲ τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην ὑπάρχει φυσικὸν ἀνοιγμα, ἀλλὰ τοῖς θεοῖς

βατὸν μᾶλλον ἢ τοῖς ἀνθρώποις. Ὁ ἐσωτερικὸς θάλας διασωτίζεται δι' ἀσθενῶν λάμψεων κυανοῦ φωτός, καὶ ἐξ αὐτοῦ κρέμονται σταλακτῖται διατείνόμενοι ἐν εἴδει τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καλουμένου λιθίνου ἰστροῦ, καὶ ἐνταῦθα δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὅτι αἱ Νύμφαι ἐξύφαινον τὸν αἰγιαλόχροον ἱστὸν αὐτῶν. Αἶψα πιθανῶς τοὺς τόπους τούτους αἰνίττεται ὁ Ὀμηρὸς καὶ ἐπ' ἀληθείας τοῦτο μόνον τὸ μέρος ἀκριβῶς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ διδόμενα τοῦ ποιητοῦ. Ἄ. διότι παρέχει κεκρυμμένην καὶ τραχεῖαν ὁδὸν ἀναμέσων δένδρων καὶ λόφων (1) ἀγούσαν πρὸς τὴν διαμαντὴν τοῦ Εὐμαίου ἐν τῇ πλησιεστέρᾳ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἄκρᾳ τῆς νήσου (2). Β'. διότι εἶναι κατ' εὐθείαν ἀπέναντι τοῦ Νηρίτου, καὶ ἀντιστοιχεῖ ἀκριβέστατα πρὸς τὸν λόγον τῆς μεταμφοισμένης Παλλάδος, ὅταν, ἵνα ἀποδείξῃ τῷ Ὀδυσσεῖ, ὅτι εἶναι ἐν Ἰθάκῃ, ἐνδεικνύει αὐτῷ τὸ ὄρος (3). Δύναμαι δὲ προσέτι νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Ἀγγλος Τοποτηρητὴς τοῦ Ἀρμοστοῦ, ὁ νέος τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς, ἐφθασε τὸν χειμῶνα τοῦ 1849 — 50 ἐντὸς μιᾶς μόνης ἡμέρας ἀπὸ Ἰθάκης εἰς Κέρκυραν διὰ τινος τῶν ἀκτοπλόων τῆς νήσου, τὰ ὅποια κατὰ τε τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς ναυτιλίας, πολὺ ὁμοιάζουσι (4) τὰς ἀρχαίας-τριήρεις ὥστε οὐδὲν παράδοξον εἶναι ὁ προκατόχος αὐτοῦ Ὀδυσσεὺς συναπλήρωσεν ἐντὸς μιᾶς νυκτός (5), καὶ μάλιστα τῇ βοηθείᾳ τῆς Παλλάδος, τὸν ἀπὸ Κερκύρας εἰς Ἰθάκην διάπλουον.

Ἐλαβον ἄχρι τοῦδε ὡς δεδομένον, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἰθάκη, ἣν αἰνίττεται ὁ Ὀμηρὸς. Τοῦ γεγονότος τούτου προφανῇ ἔχομεν μαρτυρίαν ἐκ τῆς σχετικῆς αὐτῆς θέσεως πρὸς τὴν Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ Λευκάδα καὶ τὴν προκειμένην στερεάν Ἑλλάδα, καθὼς ἐπίσης, ἅμα ρίψωμεν ἐν βλέμνῳ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἰθακῇ καταλόγου τῶν πλοίων, ἡ ἐπὶ τῆς παρὰ Οὐργιλίῳ γραφικωτάτης ἐκθέσεως τῶν περίεξ τόπων (6). Λεπτομερέστεραι δὲ ἀποδείξεις ἐξάγονται ἐκ πολλῶν τῆς Ὀδυσσεΐας χωρίων καὶ

(1) Ἀλλὰ ὁ ἐκ λιμένος προσέθη τραχεῖαν ἀντρον
Χῶρον ἀν' ὑλῆντα δι' ἄκρια. Ὀδυσ. Ε, 1.

(2) Ἀλλὰ ἐπὶ πρῶτην ἀκτὴν Ἰθάκης ἀφίκαται. Ὀδυσ. Ο, 36. Σημειώσιον δὲ ὅτι ὁ Τηλέμαχος ἐπανέρχεται ἐκ Πελοποννήσου.

(3) Φόρκυος μὲν ὅδ' ἐστὶ λιμὴν ἄλκιον γέροντος
Τοῦτο δ. Νηρίτιν ἔστιν ὄρος καταμεινὺν ὕλην. Ὀδυσ. Ν, 345. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ὑπὲρ τῆς εἰκασίας ταύτης ἐπιχειρήματα ὄρα Λεονίου Περικλ. ἐν τῇ Διτ. Ἑλλάδι Κ. φ. ΚΒ καὶ Μ. ρ. Ἡμερολόγ. Κ. φ. ς.

(4) Ὁρα Περικλ. τμήμα Α.

(5) Ὀδυσ. Ν, 81. Ἡ ἀπόστασις εἶναι μικροτέρα τῶν ἐκατὸν μίλων.

(6) *Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Noritos ardua saxa.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtes regna,
Et terram altricem sœvi exortumque Ulyssis.
Mox ex Leucata nimbosa cacumina montis,
Et formidatus quatit aperitur Apollo. Αἰνιάδ. Γ', 170.*

(1) Ὁρι Μ. ρ. Ἡμερολόγιον Περικλ. ἐν Ἑλλάδι Κ. φ. Δ.

(2) Ὀδυσ. Ν, 400. Ἐνταῦθεν δὲ τ' ἀντιδιαμετρεῖται μένουσ' ἡμεῖς ἰσπελμοί, ὅτ' ἐν ἔργῳ μέτρον ἴκωνται.

Τὸν λιμένα τῆς Ἰθάκης ὀνομάζει ὁ Ὀμηρὸς π ο λ υ θ ε ν θ ῆ. Ὀδυσ. Η, 324.

(3) Τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν Ἰθακησίων δεξιὰ ὀνομαζόμενον ἵσος δὲ καίται ἐκ δεξιᾶς τῷ εἰσπλέοντι εἰς αὐτὴν.

(4) Ὀδυσ. Ν, 416.

ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ χαρακτήρος τῆς νήσου. Πρὸς πάντα δὲ σκεπτικὸν ἤθελον εἶπαι, ὡς πρὸς τὸν Ὀδυσσεὺς ἡ Ἀθήνη.

Ἄλλ' ἄγε τοι δαίξω Ἰθάκης ἔδος, ὅρα πεποιθὲς (1).

Λίαν γοητευτικὸν εἶναι νὰ μεταφερώμεθα τοιοῦτοτρόπως εἰς ἄμεσον ἐπαρὴν πρὸς τὰς Ὀμηρικὰς περιγραφὰς καὶ χαρακτῆρας, καὶ νὰ ἀναγινώσκωμεν διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν τὸ πρωτότυπον, οὗ τὸ ποίημα αὐτοῦ εἶναι μεταγραφὴ. Δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεύς πραγματικῶς ἐγνώριζε τὴν Ἰθάκην ἐκ τῆς κυρίας ιδέας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ποιήματος, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν τόπον σφοδροῦ ἔρωτος, ὃν πάντες οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν κίνδυνον καὶ πᾶσαι τῶν ὠραίων νήσων αἱ γοητεῖαι δὲν ἰσχύουσι νὰ ἐκρίζωσιν ἐκ τοῦ στήθους τοῦ ἥρωος του. Ἀδύνατον νὰ ἀμφιβάλλῃ τις, ὅτι διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου περιῆλθεν ὁ ποιητὴς καὶ εἶναι ποτὲ πιθανόν, ὅτι μακροῦ ποιήματος τὴν σκηνὴν ἤθελεν υποθέσει ἐν τόπῳ, ὃν οὐδέποτε ἐπεσκέφθη, τοῦτον προτιμῶν ἄλλου καλῶς γνωστοῦ πρὸς αὐτόν; τί δὲ ὑπάρχει ἐν Ἰθάκῃ, ἥ τις δὲν εἶναι ἡ βραχὺς καὶ ἄγονος βράχος, δικαιο- λογοῦν τοιαύτην προτίμησιν; προσέτι οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς Φαιακίας ἢ τῆς χώρας τῶν Κυκλώπων καὶ Λωτοφάγων εἰς τὴν τῆς Ἰθάκης, χωρὶς νὰ συνκισθανθῇ, ὅτι ἀνταλλάσσει τὴν χώραν τῶν ὀνείρων πρὸς τὸν πραγματικὸν καὶ πρακτικὸν βίον. Καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη ἔλαβε πάντως ἀρχὴν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὸ τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν αὐτοῦ. Πρὸς τὴν Ἰθάκην τόσον ἦτο ἐξοικειωμένος, ὥστε δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ περιγράψῃ κατὰ φαντασίαν τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τῆς ἀγροτικῆς αὐτῆς φύσεως.

Παρὰ ποιητοῦ δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ προσ-

(1) Ὀδ. N, 344. Τε ἐκωντία ἐπιχειρήματα συλλέγει καὶ κατατάσσει ὁ καθηγητὴς Volke ἐν τῇ Ὀμηρικῇ Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπιτυχῶς ἀνασκευάσθησαν ἐν τινι φυλλάδιῳ ὑπὸ τοῦ Bühle von Lillienstern, Ueber das Homerische Ithaca. Ἡ δὲ συμπάθεια μεθ' ἧς ὁ Ὀμηρος προφανῶς ἐνδιατρίβει εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ἰθάκης παρήλθεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παράδοσιν ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, καὶ ἐπομένως βλέπομεν αὐτὴν ἀριθμουμένην μεταξὺ τῶν ἑπὶ πάλαι αἰτίας ἐμαρτυρήσαντων τὴν πατρὶν τῶν γενεθλίων του.

Ἐπὶ πόλεις μάχοντο σοφὴν δὲ ῥίξαν Ὀμήρου, Σάδρα, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πίλος, Ἄργος, Ἀἴῃται.

Ἄλλ' ὁ βιογράφος αὐτοῦ ἀποδίδει τὴν ἐντελὴ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γνώσιν τῆς νήσου εἰς τὴν κατὰ τὴν ὁμοιοπαρίαν αὐτοῦ ἐκείνην διαμονὴν του ἐνταῦθα θρημίας νόστου τῶν ὀφθαλμῶν, ὅτε λέγεται ὅτι περιποιήθη αὐτὸν φιλοφρόνως ὁ Μέντωρ, εἰς τῶν κυριωτέρων ἐγκαταλέγων εἰς ὃν ἀπέδωκε τισοῦτον ἐσχέον χαρακτῆρα ἐν τῇ Ὀδυσσεύς.

(Βίος Ὀμ. 7.) Πρὸς Μύρ, Τ. μ. Α. σελ. 61.

μεινόμεν αὐστηρὰν ἀκρίβειαν ἀγρομέτρου, ἀλλὰ τὸ νὰ δυσχυρίζωμεθα, ὅτι ὁ Ὀμηρος δὲν ἐγνώριζε καλῶς τὴν Ἰθάκην, διότι εἰς ἡ δὴ ὑπερκριτικοὶ σχολιασταὶ δύνανται νὰ εὕρωσι δυσκολίαν τινὰ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ κλασσικοῦ αὐτῶν Ἀτλαντος κατὰταξιν τῶν χωρῶν του, τοῦτο εἶναι ὅλως παράλογον. Πρὸς τοῦτοις πολλὰ ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ νήσῳ νομίματα, τὰ ὅποια εἶναι τὰ γραφικὰ βιβλία τῆς ἀρχαιότητος, ἔχοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς πλεοφόρον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν Ἰθάκων, ὅπισθεν δὲ φέροντα ἐν γένει ἀλέκτορα, ἐμβλημα τῆς ἀγρυπνίας τοῦ ἥρωος, τὴν Παλλάδα, προστάτιδα αὐτοῦ θεότητα, ἡ τὸν πιστὸν αὐτοῦ κύναν Ἄργον. Περιπλέον οἱ κάτοικοι αὐτῆς οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀποδίδοντας τῇ ἰδίᾳ νήσῳ τὸ κλασσικὸν αὐτῆς ὄνομα Ἰθάκη (1) καὶ ἕκαστος χωρὶς εἶναι ὅλως ἐξοικειωμένος πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεύς, ὃν θεωρεῖ ὡς τὴν ἥρωα τῆς πατρίδος του.

Τρία μέρη εἶναι ἐν Ἰθάκῃ ἄξια τῆς ἐπισκέψεως τοῦ περιηγητοῦ· α. τὸ λεγόμενον Παλαιόκαστρον τοῦ Ὀδυσσεύς, β. ἡ κρήνη Ἀρέθουσα, καὶ γ. τὸ ἐπονομαζόμενον Σχολεῖον τοῦ Ὀμήρου.

α. Εἰς τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κορυφὴν τοῦ βραχέως ὄρους Ἰετού, ἐγειρομένου εἰς ὕψος χιλίων ποδῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τοῦ συνάπτοντος τὰς δύο διαίρεσεις τῆς νήσου, κεῖνται τὰ ἀρχαῖα ἐρεῖπια τὰ ἐπονομαζόμενα ὑπὸ τῶν Ἰθακησίων τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ Ὀδυσσεύς. Μεταξὺ τῶν ποικνῶν βάτων, αἵτινες καλύπτουσι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, δύνανται νὰ διακριθῶσι διάφοροι γραμμαὶ περιτειχισμάτων, μαρτυροῦσαι τὴν ἀπωτάτην αὐτῶν ἀρχαιότητα διὰ τῆς ἀκατεργάστου συστάσεως τῶν ὀγκωδῶν λίθων ἐξ ὧν σχηματίζονται. Ὁμοιάζουσι δὲ τὰ τεῖχη τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρουθος καὶ περὶέχουσι δαίγμα τῆς λεγομένης Κυκλωπείου Ἀρχιτεκτονικῆς (2). Ἡ θέσις διαφόρων πυλῶν εὐκρινῶς ἐκδηλοῦται, καὶ ὑπάρχουσιν εἰσέτι λείψανα δύο εὐρέων ὑπογείων φρεάτων, καὶ τινὰ δαίγματα πύργου. Οὐδεμίαν σχεδὸν ἀμφεβλήν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ τόπος ὃν αἰνέττεται ὁ Κικέρων ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Ὀδυσσεύς, ὅστις πρὸς μικρὰν ἐκείνην Ἰθάκην, ὡς φωλεὰν ἐπὶ τραχυιάτων βράχων προσπεπηγμένην, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἀνὴρ προετίμησε τῆς ἀθανασίας (3). Καὶ αὐτὸ τοῦ Ἰετού τὸ ὄνομα ἀννακαλεῖ τὴν ἀξιοπαρατήρητον ἐκείνην σκηνὴν τῆς Ὀδυσσεύς (4) καθ' ἣν διαρκούσης τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ συζητήσεως, ὁ Ζεὺς ἐψόθεν ἐκ

(1) Τὸ εὐρῶνον Ἰθακήσιος, ὅπερ μεταχειρίζεται ὁ Ὀμηρος, ὑπῆρξε πάντοτε ἐν χρήσει ὡς ἐπίσης τὸ Ἰθακός (Θιακός) ὃ μεταχειρίζεται ὁ Εὐριπίδης, Κόκλ. 403.

Ἰθακὸς Ὀδυσσεὺς γῆς Καφαλλήνων ἀναξ.

(2) Ὁρ. Παράρτημα Β'.

(3) Κικέρ. De Oratore, Α', 44 ut Ithacam illam, in asperissimis saxi tamquam nidulum affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret.

(4) Ὀδ. Β, 146.

καρυφῆς ὄρεος αἰώνης δύο ἀστούς προέηκε πέτεσθαι, οἵτινες περιίπταντο δι' ἀπαισίων πτημάτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκπιπληγμένου πλήθους (1). Ἐάν ἐλλείπωσιν οὐσιωδέστεροι ἀποδείξει, τοιαῦται μηδαμυαὶ συμπτώσεις θέλουσιν ἐπιφέρει, εἰ μὴ οὐδὲν ἕτερον, ἰσχυρὰν τοῦλάχιστον εἰκασίαν, ὅτι ἡ Ἰθάκη τοῦ Ὀμήρου ἦτο πλέον τι ἢ πλάσμα τῆς φαντασίας, ὥς τινες ὑπέθεσαν· διότι εἰ καὶ τὸ συνολὸν μύθου τινὸς δύναται τις εὐκόλως νὰ φαντασθῇ, ὅμως ἡ κατάλληλος ἐφαρμογὴ μικρῶν περιστατικῶν εἰς μακρὸν καὶ ἐπεξεργασμένον ψεῦδος εἶναι δεινὸν καὶ τολμηρότατον ἐπιχείρημα.

Ἡ ἀπὸ τοῦ παλαιολάστρου τοῦ Ὀδυσσεὺς θέξις εἶναι λίαν θελκτικὴ καὶ μεγαλοπρεπής. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔχεις ὑπ' ὅψιν τὸ ἐλικοειδὲς στενὸν τὸ ἀποχωρίζον τὴν Ἰθάκην τῆς Κεφαλληνίας, ἧς τὰ τρυχέα ὄρη ἐγείρονται ἀπατόμως ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου μιλίων δύνασθαι σαφῶς νὰ διακρίνης τὰ εἰσέπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάμου, ἧς ἤλθον εἰκοσι τέσσαρες μνηστήρες τῆς Πηνελόπης (2), καὶ ἦτις ἐν ἔτει 189 π. Χ. ὑπῆρχε ἐπὶ τῆς σαυρὸς μῆνας τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιαρκεῖαν (3). Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ μέγας λιμὴν τῆς Ἰθάκης, μὲ ὅλους τοὺς βράχους καὶ ὄρους του, καίτοι ἀρέσους ὑπὸ τοὺς πόδας σου, οὐ τὰ ἔδωκε ὑπογελῶσαι μὲ τὸ ἀνὴριδμον ἐκείνο γέλασμα (4), τοῦ ὁποῦν τὴν γλυκύτητα οὐδόλως δύναται νὰ συναισθανθῇ ὁ μὴ ἰδὼν μεσημβρινὴν θαλάσσαν ὑπὸ μεσημβρινὸν ἥλιον διαλάμπουσαν. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸ ὄρυμα περιπλανᾶται ἐπὶ συμπλεγμάτων περικαλλῶν νησιδίων μέχρι τῶν ὄρεων τῆς Ἀκαρνανίας, ἅτινα ὡς κύματα θελλώδους ὠκεανοῦ ἐπ' ἀλλήλων ἐπισπρεῶνται· πρὸς μεσημβρίαν δὲ ὁ ὀρίζων κλείεται ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν ἀκρωρείων τῆς Πελοποννήσου, χιονοσκεπῶν τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, καὶ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων περιανυγάζομένων· καὶ πρὸς ἄρκτον ἡ Λευκὴ λήγει εἰς τὸ ἰπόταμον καὶ λευκὸν ἀκρωτήριο, ἅμα Σαπρωὸς ἐπωνομαζόμενον, τὸ ταυτοῦτον παρὰ τῶν ἀρχαίων ὑμνηθὲν ὡς τὸ ἐσχάτον τοῦ ἀτυχοῦς ἔρωτος καταφύγιον. Παρὰ τὰ εὐρέα θέματα, οὐδὲν ἕτερον ἀπομένει τοῦ ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ ἀκρωτηρίου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀλλὰ μικρὸν μοναστήριον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν θαλασσοπορευόντων, ἵσταται ἐν

τινὶ ὑποκαρπύμενῃ γωνίᾳ οὐχὶ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ· Φιλόκλων αἰσθητὰ συχνάκις παρεκίνησε τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, νὰ ἐπιστήψωσι διὰ ναοῦ ἡ ἐκκλησίας, τοὺς λόφους τῆς γῆς τῶν γενεθλίων των. Ὁ ναὸς τοῦ τε Λευκαδίου καὶ τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος, ὁ τῆς Πηλῆδος ἐπὶ τοῦ Σαινίου ἀκρωτηρίου, καὶ ὁ τοῦ Αἰῶς ἐν Αἰγίνῃ, δὲν εἶναι εἰμῇ οἱ πρόδρομοι τῶν ἐρ' ὀφους ἐκκλησιῶν τῆς Θεοτόκου ἐν Honfleur καὶ Μασσαλίας· ἐξ ὧν ὁ ἀστὴρ τῆς θαλάσσης (stella maris) κατὰ τὴν Λατινικὴν ἐπίκλησιν τῆς Θεομήτορος, ὁδηγεῖ τὸν ναύτην μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐστίας, καὶ ἀνακλεῖ τοὺς περιπλανημένους στοχασμοὺς του εἰς τὸν ἕτερον καὶ εὐτυχέστερον ἐκείνον λιμένα, τὸν προσμένοντα αὐτὸν, ὅταν αἱ τρικυμῖαι καὶ παραχαὶ τῆς παρούσης ζωῆς θέλουσι παρέλθαι ἀναπιστρέπτως.

Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ κάστρου τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀνακαλύφθησαν πολλὰ λάρνακες, διάφορα μύρμακα μὲ ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς καὶ τινα γὰλκινκα ἀγάλματα, ἀγγεῖα καὶ θαυροδόχοι φιάλαι, ὡς ἐπίσης χρυσῆ δακτύλια καὶ ἄλλα κοσμήματα, ἐν τινι καλῶς καὶ λεπτῶς ἐξεργασμένα. Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ ἀρχαῖον κορυφαῖον τῆς Ἰθάκης· εἰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τὰ μνημεῖα τῶν νεκρῶν ἐν γένει τάσσονται παρὰ τὴν θαλάσσαν, τὴν λειωφόρον τῶν ἐπιζώντων αὐτῶν φίλων, ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἰσθηματος ἀναμνηστικῶς ὡς περ ἔθεσε τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων παρὰ τὰς ἀγυῖας καὶ τὰς ὁδοὺς, ὡς τοῦτο ἀριδίτως ἀποδεικνύεται ἐκ τε τῶν εἰρηπίων τῆς Πομπηίας καὶ ἐκ τῆς συνεχῶς ἀπαντωμένης ἐπιγραφῆς *Siste viator, ut hinc parodica*. Μεταξὺ τῶν βράχων, πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς παλαιᾶς πόλεως, δύναται τις νὰ διακρίνῃ ὡσαύτως ἀρχαῖα τινὰ μνημεῖα γεγλυμμένα ἐν τῷ στερεῷ λίθῳ. Ἐπὶ τινος αὐτῶν ἵσταται ἀτεχνον γυναικεῖον ἀγαλμα, καὶ φυσικῶς τῇ λόγῳ, τὸ θεμιῶδες αὐτοῦ ὄνομα εἶναι *Μνημα* τῆς *Πηνελόπης*.

Β'. Πλευσίον τῆς νοτιακηντολικῆς ἄκρης τῆς νήσου ἐγείρεται ὠραῖος λευκὸς λόφος ἀπέναντι τῆς θαλάσσης. Ἐκ τοῦτον αὐτοῦ στενὴ φάραγξ ἐνδεδυμένη τοὺς ἀειθαλεῖς καὶ ἀρωματικούς θάμνους τῆς Ἑλλάδος, κατέρχεται διὰ λίαν κατωφεροῦς ἀποκλίμακτος πρὸς τὸ παράλιον, διανοίγουσά ὡς ἐν εἰκόνι, μεταξὺ τῶν χλοερῶν αὐτῆς κρημνῶν τὴν μεγαλοπρεπῆ θέξιν τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ὄρεων τῆς Ἀκαρνανίας. Ἐν τινι γωνίᾳ τῆς κατωφερείας ταύτης ὑπάρχει φυσικὴ καὶ ἀέννητος θεξαμενὴ, ἣν ἡ παράδοσις τῶν νησιωτῶν ταυτίζει τῇ παρ' Ὀμήρου κρήνῃ Ἀρεθαόσῃ. Οὐδὲ ἐπχυσεν ὡσαύτως νὰ ὀνομάζωσι Κόρακα τὴν πέτρην· καὶ οἱ κόρακες οὐς συνεχῶς δύναται τις νὰ ἴδῃ περὶ αὐτὴν ἀνιπταμένους, ὡς ἂν ἦτο ἡ προσφιλες αὐτῶν φωλαὴ, λαλοῦσι τρανέστερον πρὸς τὴν πεποιθῆσιν ἢ ὁλόκληροι σελίδες σοφῶν σχολίων καὶ ἐπιχειρημάτων. Αὕτη εἶναι πιθανῶς ἡ κατάκρημνος πέτρα ἣν ἀναφέρει ὁ ποιητής, ὅτε παριστᾷ τὸν Ὀδυσσεὺς προκαλοῦντα

(1) Πρῶτος ὁ συνταγματάρχης Μὴρ ἐπίστησε τὴν τρυφήν του ἐπὶ τῶν ἀξιοπαρατηρήτων τοῦτων χωρίων. Οἷτος δὲ ἐπίσης μετὰ πολλῆς ὀδυνοῦς παρετήρησεν ὅτι τὸ ἀπλοῦν γεγονός ὅτι ὑπάρχει λιμὴν ἀμφοτέρωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐρ' οὐ ἴδρυται τὸ Πηλῆδος κάστρον τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀρκεῖ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἐπιφερομένων ἐπιχειρημάτων ἐν τῇ ἀναλόσει τοῦ ζητήματος· ἐὰν τὰ βασίλεια τοῦ Ὀδυσσεὺς ἔκλειντο ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ δυτικοῦ μέρους τῆς νήσου. Πραγματικῶς ἔκλειντο ἐπ' ἀμφοτέρωθεν. Πρὸς Μὴρ Κερ. ΣΤ' πολλὰ χροῦ.

(2) Ἀπολλοδώρ. παρὰ Στράβ. Γ', 2.

(3) Διδ. ΔΗ', 29.

(4) Διδ. Διδ. Προμηθ. Διδ. 89· ποτὶς τε κομμάτων ἀνὴριδμον γέλασμα.

τὸν Εὐμαίον βαλεῖν μεγάλης κατὰ πέτρης ἐκ τῆς εὐρῆς αὐτὸν ψευδόμενον (1), καὶ ὅπως ἔλλογος εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι ἡ μικρὰ αὕτη πεδιάς ἦτο ἡ διαμονὴ τοῦ συβώτου (2). Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μὲν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος ποιοῦσι τὰ σκηνώματα αὐτῶν πλησίον πρεσβύτων καὶ πηγῶν. Τοιαύτη δὲ πηγὴ καὶ τοιοῦτον καταφύγιον, οἷα εὐρίσκονται ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἐπράπε κατὰ πάντα χρόνον νὰ ἐκτιμῶνται καὶ νὰ εὐφημίζονται εἰς τοσοῦτον ἄνθρωπον γῆν· εἶναι κατὰ γράμμα, ποταμὸς φερόμενος ἐνδοῦρος ἐν γῇ διψώσῃ (3). Ὁρθῶς παρατηρήθη, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφὴ τῆς διαμονῆς τοῦ Εὐμαίου (4) ὁμοιάζει περιέργως πῶς τὰ εἰς τὰ πέριξ τοῦ θάμνου τούτου νῦν ὑπάρχοντα καλύδια. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ περὶ δὲ ἑκαστον αὐτῶν ὑπάρχει ἀντὶ τὴν περιδρομὴν καὶ ἀτεχνον περιτείχισμα ἀσυναρμόστων λίθων, ἐστειμένον ζωφόρον ἀχέρδον καὶ ξυλίνους θριγκούς (5). Παρόμοια εἶναι τὰ σκηνώματα τῶν ποιμένων εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὰ καλύδια ταῦτα, ὅταν ἐγείρωνται μόνον πρὸς πρόσκαιρον καταφύγιον ὑπὸ τῶν νομάδων φυλῶν τῶν Βλάχων, οἵτινες εἶναι οἱ Σκύθαι τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, quorum plaustra vagas ritē trahunt domos συνίσταται μόνον ἐξ ὀλίγων πασσάλων, ἐστεγασμένων διὰ ψαθίων ἢ χλωρῶν κλώνων, καὶ οἱ ἄγριοι ἐγκάτοικοι αὐτῶν περὶ τὰς ἐστίας τῶν ἀνακαθήμενοι, ἀνγκυλῶς ἐνθυμίζουσι τοὺς χωρικοὺς ἐκείνους τοὺς ὁποίους.

Dall' alte selve irsuti manda
La divisa dal mondo ultima Irlanda (6).
(Ἔπεται τὸ τέλος.)

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδὲ φυλλ. 203.)

—000—

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὸν δεῦτερον συγγραφέα τοῦ ὁποίου τὸ πόνημα ἐσημειώσαμεν ἐπὶ κεφαλῆς

(1) Ὀδυσ. Ε, 389.

(2) Ὀδυσ. Ν, 407 ὅθις τὸν γε σύεσι παρήμενον· αἱ δὲ νύμονται

παρ' Κόρακος πέτρῃ, ἐπὶ τε κρήνῃ Ἀριθούσῃ.

(3) Ἰακίου ΑΒ', 2.

(4) Ὀδυσ. Ε, 5—12.

(5) Μύρ. Κεφαλ, ΣΤ'.

(6) Tasso Gerusalemme Liberata I, 44.

τῆς παρούσης, συγγραφέα πάντῃ διάφορον τοῦ πρώτου, διερευνῶντα τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καταλιπόντα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πληρεστάτην περιγραφὴν αὐτῆς. Οὗτος, ὡς καὶ ὁ Βυσβέκ, σπανίως ἀναμιμνήσκειται τῶν τότε κατοίκων, ὧν καὶ κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ, περιεφύετο ἀκωλύτως ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὅσα ὁμῶς περὶ τῶν Γραικῶν λέγει θεωρῶ πολύτιμα, καὶ θέλω φροντίσει νὰ τὰ ἀναφέρω, ἐξηγῶν πρῶτον τὴν πιθανὴν αἰτίαν τῆς τόσης αὐτοῦ καταφορᾶς κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Πέτρος Γύλλιος, λατινιστὶ Petrus Gyllius, καὶ γαλλιστὶ Pierre Gilles, ἐγεννήθη εἰς Albes τῆς Γαλλίας τὸ 1490 ἔτος. Ἐξ ἀπαλῆς νεότητος κατεγίνετο σπουδάζων τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐρευνῶν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τοὺς πρώτους τῆς νεότητός του χρόνους, ἐταξείδευεν εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἀσίαν καὶ τινὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ φιλομάθεια τοῦ νέου περιηγητοῦ, τόσον ἐρείλυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ φιλομαθοῦς Φρτζγκίσκου Α', βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὥστ' ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ καὶ περιγράψῃ τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ εἰρεῖπια. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ἐξετέλεσε μὲ φιλοποनीαν τοιαύτην, ὥστε τὸ περὶ Κωνσταντινουπόλεως σύγγραμμά του ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τοπογράφους ἀντὶ πλουσίας γνώσεων πηγῆς. Τεσσαράκοντα χρόνους κατέτριψεν εἰς τὰς πολυμύχθους ταύτας περιηγήσεις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων ιστορικῶν. Ἐπὶ τέλους, ἕνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ Γαλλικοῦ ταμείου, ἡ βασιλικὴ χορηγία ἐπαύθη, καὶ ὁ Γύλλιος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν, φέρων σπουδαίας περὶ τῶν τόπων τούτων συγγραφάς. Εἰς τὴν τότε κατὰστασιν τῆς Γαλλίας, ἕνεκα τῶν πολέμων κατὰ τοῦ κραταιοῦ Καρόλου Ε', ὅλαι αἱ παρὰ τοῦ Φρτζγκίσκου διδόμεναι χορηγίαι εἰς λογίους καὶ ἐπιστήμονας, αἱ μὲν ἡλαττώθησαν, αἱ δὲ κατηργήθησαν. Κατηργήθη δὲ καὶ ἡ τοῦ Γυλλίου, ὅστις ταλαιπωρούμενος ἀπὸ μεγίστην ἐνδειαν, καὶ δαπανήσας τὴν μικρὰν αὐτοῦ περιουσίαν κατὰ τὰ πολυδάπανα ταξείδιά του, κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, πλησίον τοῦ Γάλλου καρδινάλου Ἀρμανάκ (d'Armagnac). Ἐνταῦθα συνέγραψε τὰ σοφὰ αὐτοῦ πονήματα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θρακικοῦ Βασιλείου. Ἡ ἀπροσδόκητος ἀποκοπὴ τῆς βασιλικῆς χορηγίας φαίνεται ὅτι ἐλύπησε τὸν Γύλλιον ὑπέρμετρα, διότι ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἐκπονηθέντα ἐν Ῥώμῃ μαρτυροῦν τὴν χολὴν αὐτοῦ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει. Παντοῦ λαλεῖ πικρά, τὰ πάντα εἶναι μάταια. Πλήρη χολῆς καὶ πικρίας εἶναι τὰ περὶ Τούρκων καὶ Γραικῶν γραφόμενα. Ὁ Γύλλιος ἦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ τοῦ Βυσβέκ, χρόνους τινάς, διότι ἀπεβίωσεν ἐν Ῥώμῃ τὸ 1553, ἥτοι δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφίξιν τοῦ Βυσβέκ. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχεν ἤδη γενεῖ γνωστὸν εἰς τε τὸν πρέσβυν τοῦτον καὶ εἰς τοὺς λογίους ὅλους τῆς Εὐρώπης. Ὁ Βυσβέκ ἀνα-